

Molt més que un guerrer conqueridor: un home culte, un gran legislador

Els reis passen a la història, per culpa dels manuals d'història i les enciclopèdies, amb una etiqueta al damunt, una de sola. Jaume I és conegut com el Rei Conqueridor. Es va optar per aquest títol pel fet d'haver conquerit moltes terres –les Balears i el País Valencià– i per haver convertit aquelles gestes en una crònica, el *Llibre dels fets*.

Però Jaume I no va ser només un home d'armes. De fet, va participar directament en pocs enfrontaments. Va ser un home que va dur a terme una tasca de legislador extraordinària, molt més important que no pas alguns altres que han passat a la història com a legisladors. Vicent Garcia Edo, historiador del dret de la Universitat Jaume I, ho va dir al simposi dedicat al rei que va tenir lloc, entre els dies 21 i 24 d'octubre, a l'Octubre Centre de Cultura Contemporània.

En aquest cicle de conferències coordinat per Stefano Cingolani i David Garrido, a més de reconstruir la seva vida, es va parlar del legislador i de l'estadista. Va aparèixer, així, un rei més estadista que no guerrer, “un home culte”, va proclamar Garcia Edo.

Jaume I va ser conscient de la importància que tenia el fet de poder comptar amb un bon ordenament jurídic a l'hora de governar els nous territoris conquerits. Per això durant el seu regnat es va intensificar l'estudi i l'aplicació del dret romà acabat de compilar a Bolonya per donar solucions jurídiques a les ciutats italianes, solucions que no trobaven en l'antic dret germànic.

A més, els juristes que tenia al seu costat havien anat a Bolonya per formar-se, com ara l'eclesiàstic Pere Albert, autor dels Furs de València.

La seva cancelleria va donar un impuls a la introducció del dret regulat a Bolonya i d'aquest impuls surt

Jaume I va ser un gran rei legislador, va dir Vicent Garcia Edo, historiador del dret, al Simposi Jaume I. La seva vida, a més, va estar marcada per la superació de molts entrebancs, ja des de la infantesa.

la voluntat d'enfortir les escriptures –instauren la doble còpia dels documents– i de modernitzar les notaries. El canceller, a més, sempre és, a banda de bisbe, jurista, com Berenguer de Palou. I el rei sempre viatja amb juristes experts en dret romà, experts en dret canònic i experts en els furs de cada territori, per poder donar resposta als problemes que puguin presentar-se a cada moment.

Durant el seu regnat, el progrés jurídic va ser notable. Ho demostra, va recordar Vicent Garcia Edo, el fet que els documents són com més va més complexos i més ben elaborats.

La Carta de Franqueses de Mallorca, promulgada l'any 1230, no té més de cinquanta articles. Però quan, poc després, es planteja l'elaboració d'una norma jurídica per a València, el rei ordena que es redacti un text més complet i extens. En tindrà molts més, 1.500 articles, ja basats plenament en el dret compilat a Bolonya.

Els Costums de València serà el segon text legislatiu que s'hi basi. Es promulga el 1238, i el 1261 seran traduïts al

romanç. Amb uns quants articles refets, esdevenen els Furs de València, d'aplicació per a tot el Regne de València.

A València i a Mallorca, Jaume I va poder aplicar-hi un ordenament jurídic nou, detallat, modern i científic, en tenir la plena potestat sobre els nous territoris.

Jaume I va poder fer renovar el dret perquè els juristes catalans es van formar a Bolonya i perquè va poder disposar de territoris, lliures de servituds feudals, on aplicar-lo. Va tenir aquesta sort. Però no va ser l'única. Fins i tot va tenir la sort d'estar, de petit, en mans de l'enemic. Entre moltes més sorts.

“Mai un rei no va ser tan afortunat d'estar a les mans del seu pitjor enemic, Simó de Montfort, perquè va estar a les mans d'un dels caps militars més brillants i preparats de l'època.” Ho va dir el traductor del *Llibre dels fets* a l'anglès, l'historiador Damian J. Smith, professor de la Universitat de Sant Louis, dels Estats Units, a la conferència dedicada al jove Jaume I.

El fet de ser presoner del responsable de la mort del seu pare va comportar un segon avantatge, segons Damian J. Smith.

“Va ser un revulsiu –va dir– que va actuar com a força reunificadora entre els nobles, prelats i ciutadans catalans i aragonesos, un revulsiu que no s'hauria produït si l'infant s'hagués trobat al seu regne en morir el pare.” No podien fer una acció violenta, és a dir, rescatar-lo per la força, sense posar en perill la seva vida. I, a més, van aconseguir l'ajut preciós del sant pare, Innocenci III.

Primer anà a Roma la mare, Maria de Montpeller, i després el regne hi envià uns representants. El sant pare va obligar Simó de Montfort a restituir l'infant que, a més, va quedar sota la custòdia d'un legat seu de primera fila, Pietro di Benevento, el millor jurista de Roma, que immediatament després convocà les corts de Lleida en les quals Jaume va ser proclamar rei.

“El sant pare –va recordar Damian J. Smith– va posar l'infant Jaume sota la seva protecció. Li ho havia demanat la mare. Jaume ho sabia i per això diu que Innocenci III havia estat el millor papa dels darrers cent anys.”

D'una altra desgràcia, en va treure Jaume, i el seu regne, un altre gran profit, va dir l'historiador anglès: el fet

que fos nomenat regent una persona incompetent, poc fiable, i més interessat per Occitània que no pel regne d'Aragó, i sense lligams en el regne, Sanç d'Aragó.

En veure que la regència era a les mans d'una persona inadequada, els nobles i clergues catalans i aragonesos van aconseguir del sant pare —una vegada més— que organitzés un consell assessor, un consell de la procuradoria. Format per nobles i bisbes catalans i aragonesos, a més del preceptor de Jaume, un templer, va limitar el poder del regent però, sobretot, va començar a posar ordre al govern del regne, bo i iniciant la recuperació fiscal de la corona, molt malmesa pels excessos del rei Pere el Catòlic, que havia augmentat considerablement el deute de la corona.

Així doncs, quan l'infant va arribar a la majoria d'edat, les finances reials ja no eren tan catastròfiques, és a dir, la monarquia ja no devia tants doblers als prestadors, la noblesa.

També va ser positiu, considera Damian J. Smith, el fet que de ben jove s'hagués d'enfrontar als nobles, perquè això va enfortir-li el caràcter. Els reis, a la seva època, eren presoners de la noblesa, i va ser conscient que només es podria considerar rei a tots els efectes si els podia dominar o plantar-los cara.

“A 20 anys —va concloure l'historiador anglès— ja tenia una gran experiència. Era un gran coneixedor de l'art de la guerra, en especial del del setge. També de les finances. Els obstacles l'havien endurit. Era un home fort.”

Ben aconsellat, i amb l'església i el sant pare al seu costat, pot deixar en morir, va dir Josep M. Salrach, professor de la UPF, una monarquia més forta i un poder més sòlid, a més d'una societat més emprenedora, dinàmica i diversa. I més rica, a diferència del regne de Castella. Segons el professor José Luis Villacañas, de la Universitat de Múrcia, el rei Alfons va arruïnar Castella perquè es creia emperador i no tenia la visió àmplia del rei Jaume, no era tan bon estadista.

Fins i tot va ser afortunat en renunciar al somni occità, contra allò que pensava l'historiador Ferran Soldevila, va dir l'historiador català Martí Aurell, professor de la Universitat de Poitiers. Ho va ser perquè, en canvi d'això, va

Martín Alvira, de la Universitat Complutense de Madrid, amb David Garrido, coordinador del simposi, parla del rei Pere, pare de Jaume I. A dalt, Vicent Garcia Edo, de la Universitat Jaume I.

posar fi al vassallatge francès, a més de mantenir Montpeller i el seu port. A més, va evitar una guerra que hauria perdut, perquè el rei francès tenia un exercit més poderós.

Més sorts. Que els moros estiguessin dividits entre ells i que no rebessin mai ajut d'Àfrica, cosa que facilità la conquesta de Mallorca i de València. I que els catalans i aragonesos —que vivien, a causa del feudalisme i del costum de les incursions en terra de moros, en estat de guerra permanent— estiguessin

més preparats que no pas els moros per a la batalla, i més ben armats.

I per a la historiografia i la literatura catalanes i universals va ser una sort que, al final de la seva vida, apareguessin unes cròniques castellanques, clarament espanyolistes, que minimitzaven la seva gegantina tasca, fet que podria haver-lo motivat, o acabat de motivar, a escriure el *Llibre dels fets*, hipòtesi anunciada per Stefano Cingolani.

Lluís Bonada